

Sosiaali- ja terveysministeriö

Helsinki

Lausunto sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän väliraportista

Suomen Senioriliike ry kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä pyynnöstä antaa lausunto sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän väliraportista.

Yleistä

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistarve on ilmeinen. Yhteiskuntamme on muuttunut tieto- ja tekniikkavaltaiseksi, kansalaisten koulutustaso on noussut ja ammattien rakenne sekä väestön ikärakenne ovat muuttuneet viimeisten 20 vuoden aikana. Myönteisten kehityssuuntien lisäksi esiin on noussut uusia ongelmia. Köyhyys, eriarvoistuminen, toimeentulon ja terveyden ongelmat, pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyys, pätkätyöt, mielenterveysongelmat, lasten huostaanotot ja vanhusten pitkäaikaishoidon puutteet ovat yleisiä. Globalisaatio ja siirtyminen markkinatalouteen ovat muuttaneet yhteiskuntamme kuvaa.

Työryhmä on onnistunut hyvin laajassa tehtävässään. Taustaselvitys eli yhteiskunnan muutosten ja nykytilanteen kartoittaminen on tehty riittävän tarkasti – mutta samalla tarpeeksi yleisesti. Työryhmä on perehtynyt muutamassa muussa Euroopan maassa tehtyihin sosiaalihuollon lainsäädännöllisiin uudistuksiin ja niiden vaikutuksiin. Ratkaisut eri maissa eroavat toisistaan. Työryhmä toteaa aivan oikein, että sosiaalihuollon toimivuudessa ja toimintatavoissa olevia ongelmia ei voi ratkoa kopioimalla toimintamalleja, jotka eivät istu suomalaiseen järjestelmään.

Työryhmän korostamat sosiaalihuollon yleiset yhteiskunnalliset tehtävät ja ajankohtaiset haasteet kuvastavat 2010-luvun alun haasteita. Työryhmän korostamat sosiaalihuollon ja yhteiskunnan muiden sektoreiden yhteistyö, ehkäisevä toiminta sosiaalihuollossa, sosiaalipalveluiden ja muiden palveluiden nivominen kokonaisuudeksi yksilöllisesti, kilpailutuksen aiheuttamien ongelmien ehkäiseminen ja poistaminen sekä sosiaalipalveluiden ennakkovalvonnan ja valvonnan kehittäminen ovat tärkeitä haasteita.

Periaatteet ja linjaukset

Työryhmä on kirjannut kymmenen yleistä periaatetta, jotka ohjaavat sosiaalihuollon toimintaa. Raportissa esitetään, että kyseiset periaatteet kuvaavat niitä valintoja ja sitä arvopohjaa, miltä perusteilta lainsäädäntöä kehitetään. Pidämme näitä perusteita tärkeinä ja keskeisinä sosiaalihuollon toiminnassa. Sosiaalipalvelut perustuvat tietopohjalle enenevässä määrin. Ongelmien ehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi on tietoihin perustuvia ratkaisumalleja enemmän kuin aikaisemmin. Korostamme toiminnan ja palveluiden hyvää laatua, henkilökunnan koulutusta ja täydennyskoulutusta sekä asiakkaiden ja henkilökunnan yhteistyötä keskeisinä sosiaalihuollon toimintaa ohjaavina perusteina. Myös asiakkaiden ja työntekijöiden tasa-arvoinen keskinäinen kohtaaminen, asiakkaiden kunnioittaminen ja työntekijöiden toiminta asiantuntijaohjaajina ovat mielestämme tärkeitä periaatteita uudistamistyön arvoperustassa.

Työryhmä on kirjannut yksitoista uudistamista ohjaavaa linjausta. Pidämme niitä hyvinä. Joustavaan monialaiseen yhteistyöhön tulisi kuitenkin liittää kaupunkien ja kuntien kaavoitus-, liikenne- ja ympäristösuunnittelu laajemmin kuin pelkkänä asuntosuunnitteluna. Kauppojen, pankkien, apteekkien, kahviloiden, ravintoloiden, kulttuuripalveluiden ja muiden palveluiden sijainnit ovat ratkaisevia mm. liikuntakyvyltään heikentyneiden iäkkäiden itsenäisyyden ja omatoimisuuden edistämiseksi. Näiden palveluiden sijainnilla julkisten liikenneyhteyksien varrella voidaan vähentää ulkopuolisten avun tarvetta.

Lainsäädännön uudistamista koskevat ehdotukset

Työryhmä ehdottaa kaikkien sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuuteen kuuluvien lakien arviointia ja sen perusteella toteutettavia muutoksia. Uudistaminen suunnitellaan tehtävän kolmessa vaiheessa, mitä ratkaisua pidämme järkevänä.

Sosiaalihuoltolaki

Se, että **sosiaalihuoltolaki** säädetään sosiaalihuollon sisältöä ohjaavaksi yleislaiksi ja sosiaalihuollon organisaatioista, järjestämisestä ja valvonnasta säädetään muiden lakien perusteella, on kannatettava ehdotus.

Erityislait

Ensimmäinen erityislainsäädäntöä koskeva kannanotomme liittyy **sosiaalipalveluiden asiakkaan asemaa ja oikeuksia** koskevaan lainsäädäntöön. Asiakkaiden asema ja oikeudet ovat keskeisiä ja yhä tärkeämpiä tulevaisuudessa mm. palveluiden kilpailutuksen sekä avoimiin markkinoihin ja yksityisiin palveluihin siirtymisen johdosta. Asiakkaiden asema ja oikeudet on turvattava oman lainsäädännön avulla.

Toinen erityislainsäädäntöä koskeva ehdotuksemme liittyy **ikäntyneiden palveluiden turvaamiseen erityislain** kautta. Maahamme tarvitaan iäkkäiden palvelut turvaava erityislaki. Fyysiset, kognitiiviset ja psyykkiset vanhenemismuutokset yhdessä fyysisten sairauksien kanssa heikentävät toimintakykyä iäkkäänä. Fyysiset ja psyykkiset sairaudet ovat yleisiä iäkkäiden keskuudessa. Vanhat ihmiset poikkeavat sairauksien oireilta ja kuntoutumispotentialilta työikäisistä. Heidän lääkehoidoissaan ja muissakin hoidoissaan on erityispiirteitä. Näistä syistä vanhusten palveluita ei voi turvata pelkästään sosiaalipalveluiden avulla. Myös terveydenhuollon asiantuntijuutta tarvitaan.

Ikäsyryntä heikentää iäkkäiden itsetuntoa ja minäkuva. Osa heistä pitää itseään ”toisarvoisina”. Tämän ja fyysisen haurautensa johdosta osa iäkkäistä ei jaksakaan hakeutua tarvitsemiensa sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin.

Ikäsyryntä aiheuttaa myös iäkkäiden syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä. Muistisairaat ja dementoituneet eivät osaa hakea palveluita. Palveluiden kilpailutus ja valinnanvapauden korostaminen soveltuvat huonosti sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen vanhuksille. Iso osa näitä palveluita tarvitsevista ei osaa valita palveluitaan. Iäkkäillä sosiaaliset ongelmat kytkeytyvät terveysongelmiin, ja monilla heistä on monentyyppisiä ongelmia. Jos julkisen palvelun iäkäs ja hauras käyttäjä pakotetaan kuluttajakansalaiseksi, se johtaa syrjäytymiseen ja sosiaaliseen ja terveydelliseen epätasa-arvoon. Kokemukset Isosta-Britanniasta osoittavat, että pelkkä valinnanvapauden lisääminen ei toteuta yleisiä tasa-arvotavoitteita, päinvastoin.

Pankit, postit, apteekit, kaupat ja muut palvelut ovat kaukana monien iäkkäiden asunnoista, ja niissä asioiminen on vaikeaa. Sosiaalipalveluiden järjestämisessä iäkkäille korostuu useiden palveluiden samanaikainen tarve. Palveluiden tarpeen monimuotoisuuden johdosta yhteistyö ja yhteensovittaminen ovat keskeisiä.

Viimeisen kymmenen vuoden aikaiset kokemukset vanhusten pitkäaikaishoidosta osoittavat useita puutteita. Joidenkin kuntien viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden toiminnassa on nähtävissä ikäsyryntää. Nämä ja monet muut vanhusten erityispiirteet edellyttävät vanhusten palveluiden turvaamista oman erityislainsäädännön kautta. Suomen Senioriliikkeen mielestä hallituksen eduskunnalle 29.9.2009 välikysymysvastauksessa antama lupaus vanhuspalvelulain valmistelusta ja ehdotuksen valmistumisesta kevääksi 2011 on oikea tapa edetä sosiaalihuollon lainsäädäntövalmistelussa. Pidämme myös aikataulua oikeana ja toivomme nykyisen eduskunnan käsittelevän kyseistä lakiehdotusta kevättalvella 2011. Senioriliike on halukas osallistumaan tämän lain valmisteluun.

Rajapinnat

Sosiaalihuollon rajapintoja koskevista laeista korostamme **valvontaan liittyvän lainsäädännön** täsmentämistä tuomalla työryhmän esittämä etukäteisvalvonta lainsäädäntöön ja luomalla sille rakenteet. Lisäksi esitämme sanktioiden voimistamista Ruotsissa toteutetun mallin mukaisesti.

Iäkkäiden yhdenvertaisuuden ja ihmisarvon toteutumista tulee edistää rajapintoja koskevien lakien tarkistamisen yhteydessä. Yhdenvertaisuuslain muutosesityksessä iäkkäiden yhdenvertaisuutta tuodaan esille aikaisempaa selkeämmin. Se ei kuitenkaan ole riittävää ikäsyryntän poistamiseksi. EU:n perustuslain artikla 25 iäkkäiden oikeuksista sekä EU:n yhdenvertaisuusdirektiivi korostavat iäkkäiden tasa-arvoa, ihmisarvoa ja yhdenvertaisuutta. Nämä on otettava huomioon lainsäädännössämme.

Julkisista hankinnoista annettu laki kaipaakin edelleen kehittämistä. 1.6.2010 voimaan tullut lakimuutos ei ole riittävä. Sosiaalipalveluita ei tule alistaa samanlaisille markkinoille ja kilpailulle kuin teollisuustuotteita. Sosiaalipalveluiden perimmäinen ja keskeinen merkitys ihmisten hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäjänä ja turvaajana on vaarassa unohtua vapaisiin markkinoihin ja vapaaseen kilpailuun perustuvissa sosiaalipalveluissa. Julkisista hankinnoista annetun lain täsmentämisen yhteydessä on otettava huomioon myös järjestöjen perinteisesti aktiivinen toiminta sosiaalipalveluiden sektorilla. Niiden toiminnan jatkuminen on turvattava. Tämän lain uudistamisen tulee tapahtua kiireellisesti.

Lisäksi on huomattava, että samaa EU:n sisämarkkinasäännöstöä tulkitaan eri maissa eri tavoin, ja toisissa maissa käytetään kansallista liikkumatilaa tehokkaammin hyväksi. Suomen sosiaalihuolto- ja muuta lainsäädäntöä uudistettaessa on tarpeen saada aikaan nykyistä parempi tasapaino sisämarkkinoiden tehokkuuden ja hyvinvointitavoitteiden välille.

Asiaksmaksupalvelulain uudistamisen yhteydessä on keskeistä muistaa sosiaalipalveluiden asiakkaiden palvelutarpeiden moninaisuus ja yhteistyön merkitys hyvälle lopputulokselle. Palveluiden hinnat eivät saa muodostaa niitä tarvitseville käytön estettä.

Lopuksi

Suomen Senioriliike ry korostaa vanhuspalveluita koskevan lain nopeaa valmistelua ja vanhusten palvelutarpeen monipuolisuuden huomioonottamista laissa. Lain valmistelussa on myös otettava huomioon se, että iso osa palveluita tarvitsevista iäkkäistä ei osaa valita palveluitaan ja kilpailutus soveltuu varsin huonosti vanhusten sosiaali- ja terveystarpeiden järjestämisen periaatteeksi.

Helsingissä, elokuun 2. päivänä 2010

Suomen Senioriliike ry:n hallitus